

УДК 378.015.31.091.011.3-051:7
DOI 10.31494/2412-9208-2022-1-1-364-371

**PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION OF UNIVERSAL
VALUES IN FUTURE TEACHERS OF ART BY MEANS OF UKRAINIAN
FOLK SONG CREATIVITY**

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ
ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОПІСЕННОЇ ТВОРЧОСТІ**

Nataliia SEMYCHOVA,
graduate student

Наталія СЕМІЧОВА,
аспірантка

semychova@dano.dp.ua

<https://orcid.org/0000-0001-7660-5370>

*Berdiansk State Pedagogical
University,*

*Бердянський державний
педагогічний університет,*

✉ 4, Schmidt st., Berdiansk,
Zaporizhzhia region, 71100

✉ вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ,
Запорізька обл., 71100

Original manuscript received: February 02, 2022

Revised manuscript accepted: May 14, 2022

ABSTRACT.

The influence of the proclamation of Ukraine's independence on the formation of the national consciousness of the Ukrainian people and the revision of the approach to the content of the educational sector and the requirements for personal characteristics of teachers-practicians, including measures of development and manifestation of universal values, is emphasized. It is noted that an effective tool of national education of the individual is the Ukrainian folk song. The existing contradictions in the problem of formation of universal values in future art teachers by means of Ukrainian folk songs are determined. The purpose of the article is to analyze the pedagogical conditions for the formation of universal values in future Art teachers by means of Ukrainian folk songs. The process of professional training of future Art teachers in higher educational institutions is characterized. Requirements for professional and personal qualities of an Art teacher are stipulated. The importance of value orientations as factors, under the influence of which the future Art teacher is formed, is noted. The interpretation of the process of formation of universal values is indicated. The components of universal values are listed. The definition of the concept of «universal values of future Art teachers» is given. Forms and methods of formation of universal values in future Art teachers are presented. The model of methods of formation of universal values of future Art teachers. The pedagogical conditions of formation of universal values of future Art teachers in the process in the process of professional training are presented. The peculiarities of building and ensuring the functioning of the model of formation of universal values of future Art teachers are described, taking into account current trends in reforming the education system of Ukraine. The principles of model construction are described. The main elements of optimization of the educational process are outlined. The emphasis is placed on the method of «modeling» in the formation of universal values in future Art teachers. A set of pedagogical conditions effective for increasing the level of formation of universal values of future Art teachers is presented.

Key words: *value orientation, national heritage, Ukrainian song, patriotism, art, song creativity.*

Вступ. Проголошення незалежності сприяло відродженню національної свідомості українського народу, формуванню власної політики, спрямованої на забезпечення вільного розвитку та збереженню вітчизняної культури. Український народ поступово повертається до своїх витоків, але цей шлях досить важкий. Тому надзвичайно важливу роль у цьому процесі мають відігравати вчителі нової формації, які зможуть навчити підрастаюче покоління шанувати, любити рідний край, рідне слово, рідну пісню; відродити любов до народних інструментів, розкрити й продемонструвати світові їхні виражальні можливості.

Ефективним і перевіреним засобом національного виховання особистості є фольклор і його невід'ємний складник – народна творчість рідного краю як органічний витвір народного духу, безпосередньо звернений до внутрішнього світу людини, її думок і почуттів, уяви, пам'яті. Історична довговічність впливу українського народного мистецтва, зокрема музичного фольклору, на національну освіту підвищує його роль як історичної основи, духовної сили, що забезпечує самозбереження українського народу і досі залишається незмінною, актуальною сьогодні. Проте лише вчитель мистецтва зі сформованими загальнолюдськими цінностями здатний донести підрастаючому поколінню всю важливість та багатогранність української пісенної творчості, що охоплює питання патріотичної позиції, національної свідомості, вдостоєння власної батьківщини перед зовнішнім та внутрішнім ворогом, родинного виховання та ролі сім'ї в житті пересічної людини.

Метою статті є аналіз педагогічних умов формування загальнолюдських цінностей у майбутніх учителів мистецтва засобами української народнопісенної творчості.

Для вирішення зазначеної мети були визначені такі **завдання**: визначити проблеми формування загальнолюдських цінностей у майбутніх учителів мистецтва засобами української народної пісні; охарактеризувати складники загальнолюдських цінностей; надати визначення поняття «загальнолюдські цінності майбутніх учителів мистецтва»; проаналізувати форми та методи формування загальнолюдських цінностей у майбутніх учителів мистецтва; педагогічні умови формування загальнолюдських цінностей майбутніх учителів мистецтва.

При написанні роботи основний акцент був зроблений на наукових напрацюваннях ряду вчених. Так, В. Андрущенко наголошував на важливості плекати духовність підрастаючого покоління; В. Луговий акцентував увагу на формуванні ціннісної компетентності науково-педагогічних працівників як важливої умови їх успішної діяльності в сучасній вищій школі; М. Томашівська відзначила проблеми формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів музики; О. Хижко описав аксіологічний підхід до фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва; Ю. Чумак обумовив особливості формування ціннісних орієнтацій майбутнього учителя музичного мистецтва та описав модель формування його готовності до громадянського виховання учнів.

У сучасній психологічній і педагогічній літературі, незважаючи на

великий обсяг теоретичних та практичних досліджень, усе ще не вироблено єдиного розуміння процесу формування загальнолюдських цінностей у майбутніх учителів мистецтва засобами української народнопісенної творчості та не розкриті окремі аспекти формування цих якостей особистості педагогіці.

Таким чином, незважаючи на багатопланові дослідження, проблема формування загальнолюдських цінностей у майбутніх учителів мистецтва засобами української народної пісні ще не повністю вирішена, про що свідчать суперечності між:

- суспільним запитом на вирішення проблеми національного виховання студентської молоді та практичною реалізацією його під час підготовки фахівців у галузі педагогіки і мистецтва;

- визнання необхідності цілеспрямованого національного виховання майбутніх учителів мистецтва засобами народної пісні та недостатній розробці цього питання на теоретико-методичному рівнях, особливо в недооцінці виховного потенціалу музичного фольклору рідного краю;

- наявний традиційно високого виховного потенціалу пісенного фольклору та неефективне методичне забезпечення його впровадження в освітній процес закладів вищої педагогічної освіти.

Методи та методики дослідження. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань використовувалися такі методи: теоретичний: аналіз філософської, педагогічної, психологічної, культурологічної літератури, вітчизняного та зарубіжного досвіду – для обґрунтування провідних методичних підходів до проблеми дослідження; аналіз навчальних програм, посібників та рекомендацій щодо підготовки майбутніх учителів мистецтва; аналіз, синтез та ідеалізація – для з'ясування змісту основних дослідницьких понять; систематизація та узагальнення теоретичних та емпіричних даних – з метою визначення змісту формування загальнолюдських цінностей у майбутніх учителів мистецтва засобами української народнопісенної творчості; аналіз педагогічних явищ і процесів – з метою визначення українського музично-етнографічного контексту процесу формування загальнолюдських цінностей у майбутніх учителів мистецтва засобами української народнопісенної творчості.

Результати та дискусії. Процес професійної підготовки у закладах вищої освіти передбачає ознайомлення здобувачів зі специфікою обраної професії, вироблення практичних навичок, формування загальної та професійної компетентностей, психолого-моральних якостей особистості. Також цей процес передбачає ґрунтовне здобуття знань з метою подальшого застосування їх на практиці. Учитель мистецтва має бути, перш за все, взірцем для своїх учнів, відігравати важливу роль у формуванні їхніх особистісних якостей та цінностей. Це означає, що ми повинні формувати в майбутнього вчителя мистецтва ті цінності та якості особистості, які хочемо бачити в учнях. Майбутній учитель власним прикладом, життєвою позицією повинен вміти впливати на засвоєння учнями нових знань, формування їх світогляду та

моральних переконань [4].

В. Луговий наголошує, що «цінності є мотивуючими компетентностями», а «ціннісні орієнтації становлять невід'ємну частину професійно значимих компетентностей» [2]. До того ж науковець доводить, що серед стандартів навчання і критеріїв добору учителів мають бути ціннісні компетентності як одна з умов ефективної викладацької діяльності. В. Андрущенко визначає важливість чинників, під дією яких формується майбутній вчитель мистецтва: система цінностей, доторкуючись до яких, він формує свій власний духовний світ, ціннісні орієнтації та світогляд і наголошує на значенні мистецько-культурологічної освіти, яка плекає духовність, особистість, глибину поглядів, чуттєвого ставлення до світу і до людини [1].

Формування загальнолюдських цінностей розглядаємо як створення педагогічних умов і можливостей для саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації майбутніх учителів мистецтва. Можна виділити такі складники загальнолюдських цінностей, які формуються:

- смислово-цільові (професійні особистісні смисли та цілі);
- емоційно-чуттєві (музичний зміст, якість, динаміка емоцій і почуттів майбутніх фахівців у контексті професії та її цінностей);
- когнітивно-операційні (знання професії, професійні знання, вміння ними оперувати);
- рефлексивно-діяльнісні (осмислення результатів художньо-виховної діяльності, відповідальність за власні рішення та вчинки, самоусвідомлення через знання своєї професійної сутності) [5].

Загальнолюдські цінності майбутніх учителів мистецтва – це стійке інтегративне психологічне утворення, що виявляється в емоціях і мотивації дій, поведінкових реакціях, уявленнях про систему власних ціннісних стандартів, які в подальшому реалізуються в певній позиції і стануть характеристикою духовного та культурного життя особистості.

Розбіжність світоглядів здобувачів дещо гальмує процес формування їхніх професійних цінностей, при цьому визначає основні форми та методи:

- наповнення викладання фахових дисциплін українознавчим мистецьким матеріалом;
- створення у закладі вищої освіти музичного лекторію для здобувачів шкільного та дошкільного відділення (лекції з історії української народної музики, творчі портрети українських композиторів та відомих виконавців тощо);
- ознайомлення майбутніх учителів мистецтва з фольклорними традиціями, звичаями, святами та традиційними обрядами рідного краю;
- включення до практичних занять з методики музичного виховання, практики написання сценаріїв та проведення свят на народознавчу тематику;
- організація зустрічей з місцевими композиторами, фольклорними колективами тощо [3].

Модель методики формування загальнолюдських цінностей майбутніх учителів мистецтва в процесі педагогічної підготовки включає цільовий, теоретико-методичний, процесуальний (технологічний) та результативний компоненти.

Побудова та забезпечення функціонування моделі формування загальнолюдських цінностей майбутніх учителів мистецтва передбачає врахування сучасних тенденцій реформування системи освіти України [7]: суттєва зміна вимог до процесу підготовки на основі особистісного, діяльнісного та компетентнісного підходів [6].

Охарактеризуємо принципи побудови цієї моделі:

1. Принцип гуманізації спрямовує освітній процес на першочерговий розвиток загальнокультурних та загальнолюдських якостей майбутнього вчителя, орієнтований на вдосконалення та вільний творчий розвиток особистості в системі суспільних відносин.

2. Дотримання принципу персоналізації створює умови для партнерства для особистого спілкування.

3. Принцип індивідуалізації освітнього процесу передбачає організацію взаємодії вчителя та учнів, виходячи з індивідуальних особливостей, духовного світу, музичних уподобань, нахилів майбутніх учителів мистецтва, сприяє розвитку їх музично-пізнавальних інтересів. У результаті забезпечується максимально продуктивна робота на всіх етапах навчання.

4. Принцип диференціації – це спосіб здійснення індивідуалізації освітнього процесу в учнівському колективі.

5. Принцип діалогу аудиторної, позакласної роботи передбачає обговорення різних поглядів, спільний пошук істини у формі діалогу.

6. Принцип інтенсифікації передбачає впровадження в освітній процес прогресивних педагогічних технологій, нових методів та активних засобів, що забезпечують постійне підвищення якості підготовки майбутніх учителів. Основними елементами інтенсифікації навчання є: чітка загальна мета всього педагогічного процесу, а також кожного з його етапів; підвищити мотивацію; наявність знань; підвищення ефективності педагогічного процесу за одиницю часу; розроблення та впровадження методів, що активізують діяльність здобувачів; впровадження інформаційно-педагогічних технологій; розвиток самоосвіти, ініціативи та самостійності майбутніх учителів; використання ігрових технологій.

7. Дотримання принципу оптимізації дає змогу досягти мети, завдань, що виявляються в створенні освітнього середовища, сприятливого для засвоєння знань, умінь і навичок громадянського виховання учнів.

Комплекс педагогічних умов, ефективних для підвищення рівня сформованості загальнолюдських цінностей майбутніх учителів мистецтва з дотриманням педагогічних засад, включає:

– насичення національно орієнтованим змістом на базі профільних професійних дисциплін, які включають музично-теоретичну та музично-методичну підготовку майбутніх учителів мистецтва, а також виконавські аспекти оволодіння їх професією;

– мотивація майбутніх учителів мистецтва до оволодіння фольклором, що стане основою їхнього національного виховання через занурення в народну творчість;

– оновлення змісту освітнього процесу за рахунок використання широкої палітри кращих зразків мистецтва; жанрово-стильових, інтонаційно-стильових і асоціативних аналогій;

– застосування міжпредметних зв'язків, що дасть змогу комплексно підійти до розв'язання поставленої проблеми, забезпечити єдність навчання і виховання та активізувати творчі функції навчання;

– реалізація принципу наступності і послідовності в процесі поетапного засвоєння теоретичного і практичного навчального матеріалу;

– використання варіативних форм навчальної діяльності.

Реалізація в комплексі всіх педагогічних умов спрямована на створення у закладі вищої освіти національно орієнтованого освітнього середовища засобами народнопісенної творчості. Змістовно-методичною основою національного виховання шляхом оптимального використання народної пісні є профільні дисципліни професійної підготовки майбутніх учителів мистецтва, а саме: дисципліни музично-теоретичного, музично-методичного та музично-виконавського циклів.

Для реалізації педагогічних умов доцільно застосовувати методику національного виховання майбутніх учителів мистецтва, яка містить форми та методи, що реалізуються поетапно (відповідно на ціннісно-орієнтованому, інформаційно-накопичувальному, творчодіяльнісному та рефлексивному етапах), спрямованих на реалізацію кожного педагогічного стану та на основі засвоєння змісту професійних дисциплін і пов'язаної з ними позакласної діяльності здобувачів (концертна, конкурсна, фестивальна, науково-дослідницька, фольклорно-експедиційна діяльність, а також педагогічна практика в закладах дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти тощо).

Висновки. Отже, формування загальнолюдських цінностей є важливим питанням, від якого залежить рівень професійної підготовки майбутніх учителів мистецтва, їх самовизначення, самоствердження, самоосвіта. Виховання майбутніх учителів мистецтва на основі ціннісних орієнтацій є пріоритетним шляхом формування особистості майбутнього учителя мистецтва, його духовного світогляду, моралі, культури, поведінки в суспільстві, соціальної активності.

Література

1. Андрущенко В. П. Любити дитину – плекати духовність. *Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. С. 27–35.

2. Луговий В. І. Формування ціннісної компетентності науково-педагогічних працівників – важлива умова їх успішної діяльності в сучасній вищій школі. *Проблеми освіти: наук. зб. Київ : Ін-т іннов. технологій змісту освіти МОН України, 2010. № 63, Ч. 1. С. 3–9.*

3. Томашівська М. М. До проблеми формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів музики. *Інноваційна педагогіка*. Одеса, 2018. № 326, № 3.

С. 269–271.

4. Хижко О. В. Аксиологічний підхід до фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Науковий огляд*. 2020. Том 1, № 64. С. 181–190.

5. Чумак Ю. В. Формування ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Час мистецької освіти «Особистість у мистецькому просторі сучасної Європи»*: зб. тез та матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (20–22 квітня 2017) / заг. ред. Т. А. Смирнова. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2017. С. 8–11.

6. Щербак І. В. Основні напрями підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до громадянського виховання учнів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. № 5 (59). С. 252–259.

7. Щербак І. В. Модель формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до громадянського виховання учнів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2019. № 3 (87). С. 132–142.

References

1. Andrushchenko, V. P. (2012) *Liubyty dytynu – plekaty dukhovnist* [To love a child – to cherish spirituality], Suchasni stratehii universytetskoï osvity: yakynsni vymir – Modern strategies of university education: qualitative dimension : mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Kyiv : Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka, 27–35 [in Ukrainian].

2. Luhovi, V. I. (2010) *Formuvannia tsinnisnoi kompetentnosti naukovopedagogichnykh pratsivnykiv – vazhlyva umova yikh uspishnoi diialnosti v suchasni vyshchii shkoli* [Formation of value competence of scientific and pedagogical workers – an important condition of their successful activity in modern higher school]. *Problemy osvity – Problems of education : nauk. zb. Kyiv : In-t innov. tekhnolohii zmistu osvity MON Ukrainy, 2010, 63, 1, 3–9* [in Ukrainian].

3. Tomashivska, M. M. (2018) *Do problemy formuvannia tsinnisnykh orientatsii maibutnykh uchyteliv muzyky* [On the problem of formation of value orientations of future music teachers]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy. Odesa, № 326, № 3, 269–271* [in Ukrainian].

4. Khyzhko, O. V. (2020) *Aksiolohichni pidkhid do fakhovoi pidhotovky maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva*. [Axiological approach to the professional training of future music teachers]. *Naukovi ohliad – Scientific review, T. 1, № 64, 181–190* [in Ukrainian].

5. Chumak, Yu. V. (2017) *Formuvannia tsinnisnykh orientatsii maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva* [Formation of value orientations of the future teacher of musical art]. *Chas mystetskoï osvity «Osobystist u mystetskomu prostori suchasnoi Yevropy» – Time of art education «Personality in the artistic space of modern Europe»*: zb. tez ta materialiv V Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Kharkiv : KhNPU imeni H. S. Skovorody, 8–11 [in Ukrainian].

6. Shcherbak, I. V. (2016) *Osnovni napriamy pidhotovky maibutnykh uchyteliv muzychnoho mystetstva do hromadianskoho vykhovannia uchniv*. [The main directions of preparation of future teachers of music art for civic education of students] *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies. Sumy : SumDPU im. A. S. Makarenka, 5 (59), 252–259* [in Ukrainian].

7. Shcherbak, I. V. (2019) *Model formuvannia hotovnosti maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva do hromadianskoho vykhovannia uchniv* [Model of formation of readiness of the future teacher of musical art to civil education of pupils] *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii – Pedagogical sciences: theory, history,*

innovative technologies. Sumy: SumDPU im. A. S. Makarenka, 3 (87), 132–142 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Відзначено вплив проголошення незалежності України на формування національної свідомості українського народу та перегляд підходу до змістовного наповнення освітньої галузі та вимог до особистісної характеристики педагогів-практиків, в тому числі міри розвитку та прояву загальнолюдських цінностей. Зазначено, що ефективним інструментом національного виховання особистості є українська народнопісенна творчість. Визначено існуючі суперечності у проблемі формування загальнолюдських цінностей у майбутніх учителів мистецтва засобами української народної пісні. Метою статті є аналіз педагогічних умов формування загальнолюдських цінностей у майбутніх учителів мистецтва засобами української народно пісенної творчості. Охарактеризовано процес професійної підготовки майбутніх вчителів мистецтва у вищих закладах освіти. Обумовлено вимоги до професійних та особистісних якостей учителя мистецтва. Зазначено важливість ціннісних орієнтацій як чинників, під дією яких формується майбутній учитель мистецтва. Вказано трактування процесу формування загальнолюдських цінностей. Перераховано складові загальнолюдських цінностей. Надано визначення поняття «загальнолюдські цінності майбутніх учителів мистецтва». Представлено форми та методи формування загальнолюдських цінностей у майбутніх учителів мистецтва. Розглянуто модель методики формування загальнолюдських цінностей майбутніх учителів мистецтва. Представлено педагогічні умови формування загальнолюдських цінностей майбутніх учителів мистецтва у процесі професійної підготовки. Охарактеризовано особливості побудови та забезпечення функціонування моделі формування загальнолюдських цінностей майбутніх учителів мистецтва з врахуванням сучасних тенденцій реформування системи освіти України. Охарактеризовано принципи побудови моделі. Окреслено основні елементи оптимізації освітнього процесу. Акцентовано увагу на методі «моделювання» при формуванні загальнолюдських цінностей у майбутніх учителів мистецтва. Представлено комплекс педагогічних умов, ефективних для підвищення рівня сформованості загальнолюдських цінностей майбутніх учителів мистецтва.

Ключові слова: ціннісна орієнтація, національна спадщина, українська пісня, патріотизм, мистецтво, пісенна творчість.